

DİNİ QURUMLARLA İŞ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİNİN

BÜLLETENİ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

№1 (3) *Yanvar-fevral 2002*

* Dini təhsillə bağlı
mülahizələr

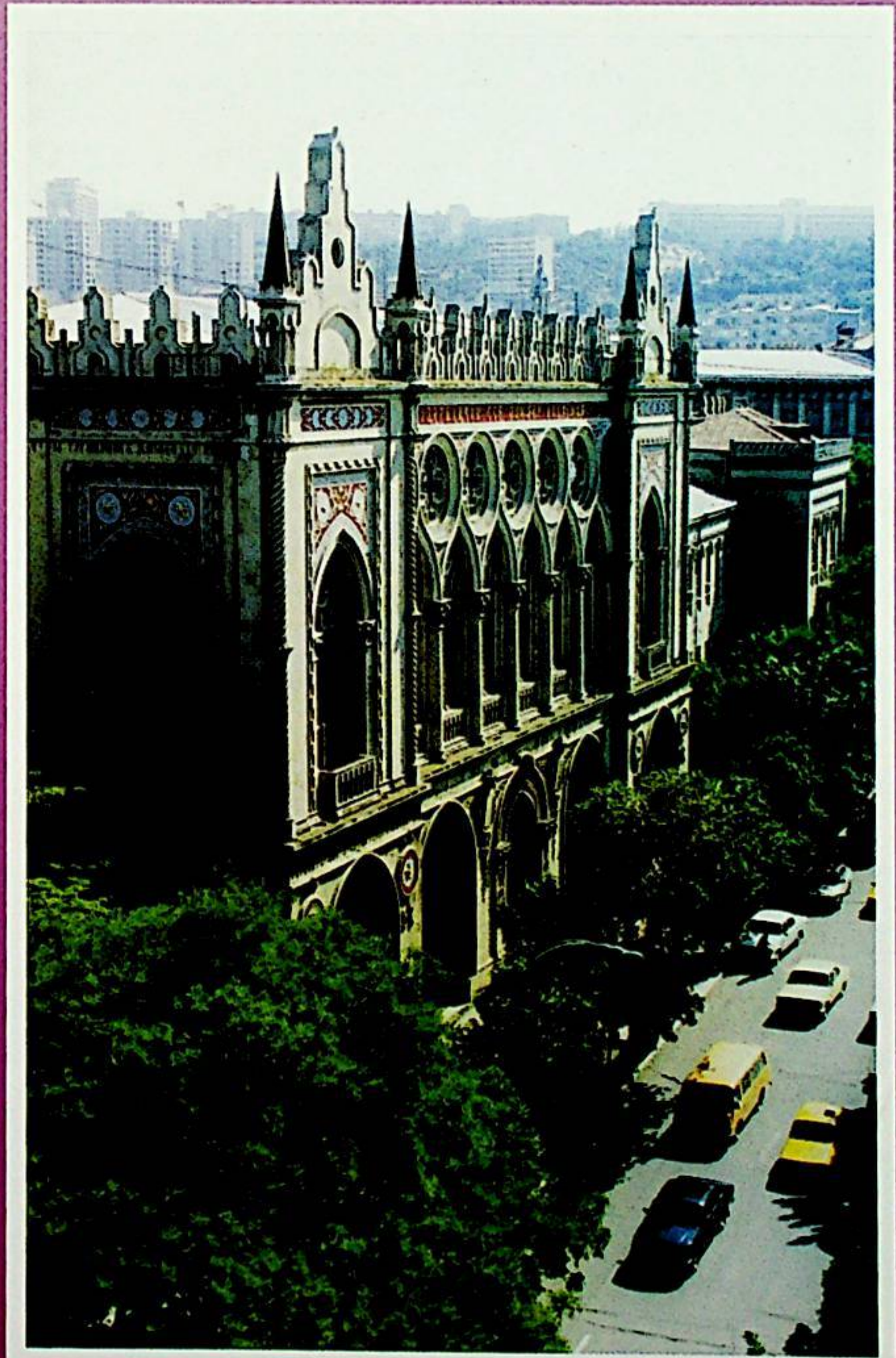
səh.9

* *Xeyriyyə cəmiyyətləri və dini
təbliğat*

səh.11

* Qeydiyyatdan keçmiş dini
qurumlar

səh.20

REDAKSIYA HEYƏTİ

Baş redaktor:
fəlsəfə elmləri
doktoru, professor Rafiq Əliyev

Baş redaktorun müavini: *Musa Mərcanlı*

Redaktor: *Səməd Bayramzadə*

Məsul katib: *Yusif Ağayev*

Operator: *Rəsmiyyə Qasımova*
Dizayn: *Aliyə Qabilqızı*

Materiallar Dövlət Komitəsinin müvafiq şöbələrində hazırlanır.

EDITORIAL STAFF

Editor-in-chief:
professor
Rafiq Aliev (Ph.D)

Deputy editor: *Musa Marjanlı*

Editor: *Samad Bayramzadə*

Responsible secretary: *Yusif Agayev*

Operator: *Rasmiya Gasumova*
Design: *Aliya Gabilgızı*

Materials are prepared in appropriate department of the State Committee

Bülleten Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin 4 sayılı əmri (2 oktyabr 2001-ci il) ilə nəşr olunur.

This Bulletin is edited in accordance with order N4 (on October 2, 2001) of State Committee of Azerbaijan Republic for the Work with Religious Associations.

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı 370001, Ə.Cavad küçəsi 12.

Tel: (994 12) 92-62-33, 92-58-89

Faks (994 12) 92-93-33

E-mail: addk@addk.org

Veb sayt: www.addk.org

Address:

12 A.Javad St, Baku, 370001 Azerbaijan.

Tel: (994 12) 92-62-33, 92-58-89

Faks (994 12) 92-93-33

E-mail: addk@addk.org

Web page: www.addk.org

BU SAYDA

Dini təhsillə bağlı mülahizələr	9
Xeyriyyə cəmiyyətləri və dini təbliğat	11
Azərbaycanda pirlər	13
Məhərrəm ayı və məhərrəmlik	14
Halal və haram məşumları	15
Şeyxülislamlıq	17
Qeydiyyatdan keçmiş dini qurumlar	20

IN THIS ISSUE

Opinions related to religious education	9
Charity societies and religious propaganda	11
Sacred places in Azerbaijan	13
The month of Maharram and matters concerning it	14
The idea of the good and the evil	15
Sheykhulislam	17
Religious Associations registered in the State Committee	20

Üz qabığının 1-ci səhifəsində "İsmailiyyə" (AMEA Rəyasət Heyətinin) binası

PREZİDENT HEYDƏR ƏLİYEV DİN VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR HAQQINDA

Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq demokratiya yolu ilə gedir. Biz öz müstəqilliyimizi əldə edəndən sonra Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq yolunu tutmuşuq və bu yolla da gedirik. Hesab edirəm ki, Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan dövləti üçün bu, yeganə və ən düzgün, ən doğru yoldur. Demokratik, hüquqi dövlət insanlara bütün azadlıqları verir və bunlar Azərbaycanın 1995-ci ildə qəbul etdiyi ilk demokratik Konstitusiyasında öz əksini tapıbdir. Dövlətimiz, Azərbaycan Konstitusiyası insanlara bütün azadlıqları verərək, o cümlədən vicdan azadlığını, din azadlığını öz siyasətinin əsas hissəsi hesab edir. Konstitusiya din azadlığını, vicdan azadlığını elan etmişdir, biz isə dövlət kimi bunun təmin olunmasının qarantıyıq, bunu öz üzərimizə götürmüşük. Bəli, ona görə də bizim dövlətimiz dünyəvi dövlətdir. Ancaq biz dindən ayrı deyilik. Din ilə dövlət arasında sıx əməkdaşlıq var və hesab edirik ki, Azərbaycanda islam dini özünün gözəl mənəvi dəyərlərini Azərbaycan vətəndaşlarına aşılaraq, Azərbaycan vətəndaşlarını islam dininin bu gözəl mənəvi dəyərləri əsasında tərbiyələndirərək Azərbaycan cəmiyyətini mənəviyyatca daha da yüksəldəcək və insanlar bu demokratiyanı, bütün azadlıqları doğru-düzgün başa düşəcək, onlardan səmərəli istifadə edəcəklər.

Bu çox lazımdır, çünki ayrı-ayrı insanlar, yaxud qruplar, dəstələr demokratiyanın insanlara verdiyi bütün bu azadlıqları bəzən özbaşınalıq, qanuna itaətsizlik, qanunu pozmaq, hərc-mərclik, hətta tərbiyəsizlik kimi anlayırlar, yaxud da ki, bu cür anlamaq istəyirlər. Demokratiya yüksək mədəniyyət deməkdir.

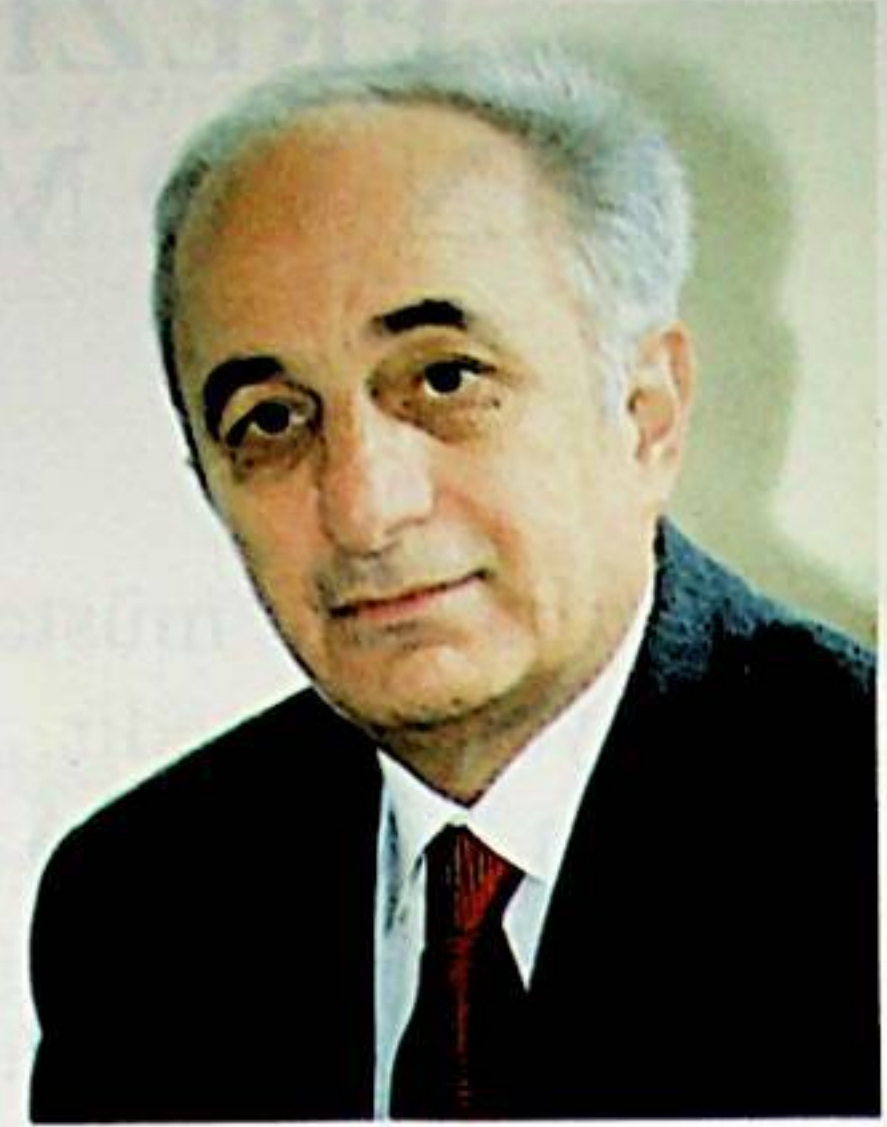
*Bakıda keçirilən
«Müasirlik və dini-mənəvi dəyərlər»
beynəlxalq konfransında
(1-2 oktyabr 1998-ci il) nitqindən*

BAŞ REDAKTORDAN

Dünyəvi xarakter daşıyan Azərbaycan dövlətində iman və etiqad hüquqları vətəndaş hüquqları çərçivəsində qanunlarla tənzimlənir. Mövcud qanun və hüquqi aktların verdiyi imkanlar bütövlükdə əqidə azadlığını təmin edir və bu sahədə ortaya çıxan və yarana biləcək problemləri həll etmək üçün hüquqi əsas verir.

İman hər kəsin şəxsi işidir, onun daxili tələbatından irəli gəlir, insanla insan və fərd ilə cəmiyyət arasındakı münasibətləri düzgün qurmaqda köməklik edir. Əqidəli, saf imanlı, sözü ilə əməli arasında uçurum olmayan insanlar cəmiyyətdə həmişə irəlidə gedənlər və nəsillərə yol göstərənlər olublar. Azərbaycan tarixən belə şəxsiyyətlərlə zəngin olmuşdur. Onların əsərləri və onlar haqqında yazılanlar bu gün də aktualdır, tərbiyəvi xarakter daşıyır və gənc nəsillərə örnəkdir. Xələfləri olduğumuz sələflərimiz həmişə imanı və ibadəti mənəviyyətin əsas sütunları hesab etmişlər və bu prinsip bu gün də öz əhəmiyyətini saxlayır. Yenilik ancaq ondan ibarət ola bilər ki, bu gün iman, əqidə saflığı, şəxsi nümunə müstəqil Azərbaycan üçün önəmli mənəviyyət atributlarına çevrilib və dünya sivilizasiyasının ayrılmaz bir hissəsi olduğumuz dövrdə, ictimai həyatın bütün sahələrində Qərblə Şərqlə arasında balansla can atdığımız bir vaxtda mənəviyyət aləmində yeni oriyentirlər meydana çıxır, yeni dini istiqamətlər gənc nəslin tərbiyəsində mühüm rol oynamağa başlayır. İnsanların mənəviyyətinə, onların davranışına, həyatda tutduğu mövqeyə dinin təsiri getdikcə artır. Bu gün Azərbaycan vətəndaşı güclü dini informasiya axını qarşısında qalaraq müəyyən bir seçimə imza atmaq

məcburiyyətdədir. Bu ciddi həyatı seçimdə ona «köməklik» göstərmək istəyənlərin də sayı həddən artıqdır. Bu mənəviyyət «vasitəçiləri» dini amildən yetərincə istifadə edirlər.

Sağlam dini əqidəni, dini dəyərləri təbliğ edən müqəddəs kitablarla yanaşı, Respublikaya külli miqdarda müxtəlif mahiyyətli, bəzən milli-mənəvi dəyərlərimizə tamamilə zidd olan təxribat xarakterli dini ədəbiyyat idxal edilir və yayılır. Digər tərəfdən, xeyli sayda dini ibadət yerləri inşa edilib istifadəyə verilir, onların bəziləri ətrafında müxtəlif məzhəb və təriqətlərə, sektalara mənsub olan yerli və xarici vətəndaşlar cəmləşir və dinlə bağlı «iş birliyi» yaradırlar. Bu dini birlik əqidə ilə bağlı olsa da, əsasən məzhəbçiliyə, sektantçılığa xidmət edir, iş birliyi isə bir çox hallarda əqidə, iman məsələlərini ciddi şəkildə kölgədə qoyub, daha çox maddi tərəflərlə, maliyyə ilə bağlanır. Dini ibadət yeri ətrafında, təəssüflər olsun ki, bəzən sağlam əqidə sahibi olmayan insanlar fəallıq göstərir, din pərdəsi altında qanuna zidd fəaliyyət növü ilə məşğul olur və bir sıra vətəndaşları da bu qanun pozuntularına cəlb edirlər. Nəticədə dini ibadət yeri gəlir mənbəyinə çevrilir və bu ibadət yerinin bünövrəsinə haram qatılır. Bunu Azərbaycanda inşa edilmiş 150-dən çox ibadət yerlərinin tikintisi ilə bağlı təhlillər, araşdırmalar göstərir. Bu ibadət yerlərinin inşası xarici dini və humanitar təşkilatlar tərəfindən Azərbaycan din adamlarının

vasitəçiliyi və birbaşa iştirakı ilə həyata keçirilmişdir. Adətən ödənişlər nağd yolla həll olunub, texniki sənədləşmələr aparılmayıb, müvafiq müqavilələr bağlanmayıb, obyektlərin təhvil-təslimi həyata keçirilməyib. Nəticədə, kiçik bir məscidin tikintisinə guya 200-400 min ABŞ dolları xərclənir. Məsələn, alınmış rəsmi məlumatlara əsasən Azərbaycanda Yevlax məscidi - 228 min, Qusar məscidi - 285 min, Qaraçuxur məscidi - 365 min, Ləki məscidi isə 425 min ABŞ dollarına tikilmişdir. Bu siyahını davam etdirmək də olar. Beləliklə, xarici təşkilatların verdikləri maliyyə hesabatları tikintiyə sərf olunan həqiqi məbləğə qətiyyən uyğun gəlmir.

Əslində ibadət yeri lap ilkin mərhələdə imana, saf əqidəyə, dinə yox, varlanmaq niyyətində olan bir qrup adamın dindən tamamilə kənar maraqlarına xidmət edir. Belə insanların bir hissəsi isə dini obyektin tikintisi başa çatdıqdan sonra orada qalıb yeni nəsə, övladlarımıza «sağlam» həyat tərzi, «əxlaq» normaları, halal və haramdan dərs verir, müqəddəs dinimizin mənəvi qaynaqları üzərində özünəməxsus «eksperiment» aparır. Müşahidə olunan fəsadlar haqda aşkar danışanları dinə qarşı çıxmaqda günahlandırır, dinsizlikdə ittiham edirlər. Aşkarlıq, şəffaflıq sözləri təhqir kimi qəbul edilir və bu sözləri həтта böyük ehtiyatla işlədən kəsləri dinin düşmənləri elan edirlər və bəzi kütləvi informasiya vasitələrindən öz əməllərini pərdələmək üçün istifadə edirlər. Çox əcaib bir tandem, birlik - «maraq birliyi» meydana çıxır. Din pərdəsi altında dinimizə ləkə gətirir, söz azadlığı pərdəsi altında isə əməllərini təmənnalı sığortalamağa çalışırlar. Bəzən isə həqiqi imanlı, saf mənəviyyətli insanlar bu «işgüzar birliyi»

Alınmış rəsmi məlumatlara əsasən Azərbaycanda Yevlax məscidi - 228 min, Qusar məscidi - 285 min, Qaraçuxur məscidi - 365 min, Ləki məscidi isə 425 min ABŞ dollarına tikilmişdir.

yaradanların təsirinə düşür, pisi yaxşıdan, safı çürükdən, haqqı batıldən, halalı haramdan, düzü əyridən ayırmaqda çətinlik çəkirlər. Nəticədə dinimiz, onun mənəvi-əxlaqi dəyərləri kölgə altına alınır, digər dini cərəyanların missionerlərinə fəaliyyətlərini genişləndirmək üçün əsas verilir, sağlam dini maarifçilik işi yaddan çıxır, iman yolunda yox, nəzir qutusu, ianələr uğrunda «ölüm-dirim» mübarizəsi başlanır, bu açıq maddi fayda iddiası «dinimizi, mənəviyyətimizi əlimizdən alırlar» şüarları ilə pərdələnərək ictimai rəyin çətdirilməsinə səy göstərilir.

Bütün bunları nəzərə alaraq Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi işinin xeyli hissəsini dini maarifçiliyin düzgün təşkilinə sərf edir, seminarlar keçirir, mart ayının sonundan etibarən daimi lektoriya açmağı planlaşdırır, din sahəsində qanunvericiliyin geniş şərhini təşkil edir. Bu məqsədlə kiçik həcmli qəzetin də buraxılması nəzərdə tutulmuşdur. Komitə bu çətin, lakin həyati vacibliyi olan işlərə Bakı Dövlət Universitetinin ilahiyyat fakültəsinin, Bakı İslam Universitetinin məzunlarını cəlb etmək niyyətindədir. İlk növbədə onlar üçün aprelin 10-11-də «Dinin cəmiyyətdə yeri və rolu», «Din sahəsində islahatlar» mövzusunda respublika müşavirəsi keçirməyi planlaşdırır.

Yəqin ki, ictimai əsaslarla ilahiyyətçi Məzunlar şurası yaratmaq və dinimizi olduğu kimi xalqa çatdırmaq üçün geniş proqram tərtib edib fəaliyyətə başlamaq vaxtı gəlib çatmışdır. Bu həm cəmiyyət üçün faydalı, həm də fərdi səviyyədə savab bir iş olaraq iman kamilliyinə yol açar, pisi yaxşıdan ayırmaq üçün insanların düşünmək, seçmək imkanı əldə etməsinə yardımçı ola bilər.

İSLAM VƏ MÜASİR DÖVRÜN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

«İslamın terrora münasibəti: həqiqi anlam və təhrifli şərh»

Beynəlxalq Bakı konfransı
(20-21 dekabr 2001-ci il)

Bülletenimizin ötən sayında Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin təşəbbüsü ilə 20-21 dekabr 2001-ci ildə Bakıda keçirilmiş «İslamın terrora münasibəti: həqiqi anlam və təhrifli şərh» mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın açılışı, gedişi, konfransa təbrik məktubları və onun yekun sənədləri barədə məlumat vermişdik. Konfransın materiallarının nəşrini davam etdiririk.

Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri, professor **Rafiq Əliyev** öz məruzəsində bildirdi ki, terrorizmin səbəblərini dində axtarmaq, bu hadisəni hər hansı bir dinlə bağlamaq cəhdləri perspektivsizdir, çünki heç bir dində terrorizmə səsləyən, onu açıq-aşkar dəstəkləyən çağırışlara rast gəlmək mümkün deyil. Bütün haqq dinlər insanlar arasında barışıq, qarşılıqlı dözümlülük tərbiyə edir. Lakin din adı altında terrora bəraət qazandıranlar olub və yəqin ki, olacaqdır. Bu isə dinin ruhunu, onun əsas ehkamlarını təhrif etmədən mümkün deyildir. İslama münasibətdə belə təhriflərdən biri müasir şəraitdə bu səmavi dinin cihad prinsipinə verilən şərhərdə öz əksini tapır.

Daha sonra professor R.Əliyev islamda fundamentalizm cərəyanının mahiyyətinin xarakterizə edilməsinə geniş yer ayırdı, fundamentalizmin tarixinə müraciət etdi. Bu cərəyanın təkcə islam üçün deyil, bütün dinlər, o cümlədən xristianlıq üçün də səciyyəvi olduğunu açıqlayaraq, fundamentalizmin dini ənənənin legitim hissəsi kimi təhlilini verdi, bu cərəyanda ifratçılıq, tərki-dünyalıq, gerilik meyillərinin səbəblərini göstərdi. O, terrorçuların mülki, milli və dini mənsubiyyətindən danışmağı mümkün saysa da, terrorizmi bütövlükdə bu və ya digər bir dinə aid etməyi, «islam terrorizmi», «xristian terrorizmi» və ya «buddist terrorizmi» ifadələrinin işlədilməsinin nə elmi, nə siyasi, nə də dini kontekstdə əsası olmadığını qeyd etdi.

Terrorizmi doğuran səbəblər arasında professor R.Əliyev beynəlxalq münasibətlərdə ikili standart prinsipini xüsusilə vurğuladı. Onun fikrincə, bütün xalqlar və dövlətlər eyni dərəcədə beynəlxalq hüququn subyektləri olduğu kimi, beynəlxalq terrorizmin də eyni səviyyəli obyektləridir. Terrorizm kimin tərəfindən, hansı miqyasda, hansı dövlətin ərazisində və nə məqsədlə törədildiyindən asılı olmayaraq pislənilməlidir.

Azərbaycan Respublikası prezidenti aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri müavini, islamşünas alim **Tariyel Həsənov** öz məruzəsində islamın cihad prinsipinin təhlilinə geniş yer verdi. O, qeyd etdi ki, bu prinsip müxtəlif təkamül mərhələləri keçmiş, ayrı-ayrı tarixi dövrlərdə müxtəlif

məna daşımışdır. «Allah yolunda silahlı mübarizə» mənası bu mənələrdən yalnız birini təşkil etmişdir. T.Həsənov cihadın müdafiə məqsədilə mübarizə, əxlaqi kamilliyə yetişmək yolunda cidd-cəhd, yaxşılıq əmr etmək və pislikdən çəkindirmək işində əzmkarlıq və digər mənələrinin müfəssəl təhlilini verərək bütövlükdə «cihad» prinsipinin terrorizmlə əlaqələndirilməsinin yolverilməz olduğunu bildirdi.

Doktor Cavad Heyət (İran İslam Respublikası) islam mədəniyyətinin dünya xalqlarının mədəniyyətinə göstərdiyi güclü təsirdən danışaraq qeyd etdi ki, belə bir mədəniyyətin ideya əsasını, mahiyyətini təşkil edən islamın terror kimi arzu edilməz və nifrət doğuran bir hadisə ilə heç bir əlaqəsi ola bilməz. Məruzənin ana xətti belə bir fikirdən ibarət oldu ki, əsl,

Azərbaycandakı Böyük Elçiliyinin başçısı **Ünal Çeviköz** Türkiyənin son

xüsusilə vurğuladı. Səfir konfransın işinə uğurlar arzuladı, konfransın işləyib

illərdə məruz qaldığı terror aktlarından danışdı, terrorizmə qarşı mübarizənin ölkənin siyasətində nə kimi mühüm yer tutduğunu açıqladı. Terrorizmi bütün insanlığa qarşı çevrilmiş bir akt kimi səciyyələndirən səfir beynəlxalq qüvvələrin son

hazırlayacağı tövsiyələrin ümumi iş üçün faydalı olacağına ümid bəslədiyini bildirdi.

Corcaun Universitetinin professoru, imam **Yəhya Hindi** (Amerika Birləşmiş Ştatları) öz məruzəsində sadə amerikalıların 2001-ci il 11 sentyabr hadisələrinə ilkin reaksiyasından, dövlətin və kilsənin gördükləri tədbirlərdən, prezident Corc Buşun müsəlman məscidinə gələrək xalqa ümumi müraciətindən danışdı. Bildirdi ki, dində ilkin köklərə, əməlisaleh sələflərin davranış nümunəsinə müraciət etməyin zəruriliyini təbliğ edən fundamentalizm özlüyündə qorxulu deyildir, lakin o, ekstremizmə tabe edildikdə insanlar və beynəlxalq əmin-amanlıq üçün təhlükə yaradır.

köklü müsəlman şüuru terroru qəbul etmir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin

vaxtlar həyata keçirdiyi antiterror əməliyyatlarında ölkəsinin oynadığı rolunu

Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Azərbaycan

səfiri cənab Əli Həsən Cəfər bildirdi ki, onun ölkəsi bütün beynəlxalq forumlarda məqsədindən, yerindən, habelə kim tərəfindən törədilməsindən

şulmuşdur.

Professor Mehmet Akif Aydın (Türkiyə Cümhuriyyəti) islam hüququnda terrorun qiymətləndirilməsi ilə bağlı məsələlərin təhlilini

onu doğuran səbəblərin aradan qaldırılması sahəsində ciddi iş aparılmalıdır.

AMEA Şərqsünəslıq institutu Din və ictimai fikir tarixi şöbəsinin müdiri **Abutalıb Məmmədov** öz məruzəsində «islam və terrorizm» probleminə münasibətdə iki yanlış və bir-birinə əks nöqtəyə nəzərin özünü daha bariz şəkildə göstərdiyini qeyd etdi: birincisi, terrorizm islamın öz mahiyyətindən irəli gəlir; ikincisi, din adı ilə aparılan hər cür mübarizə Allah yolunda mübarizədir. Onun fikrincə, terrorizmi «islam terrorizmi» adlandırmaq, yaxud islamın terrorizmlə heç bir əlaqəsi olmadığını sübuta yetirmək üçün qondarma dəlil-sübut tapmaq mümkündür. Lakin bu problemin həllinə kömək etməyəcəkdir. Problemi həll etmək üçün müsəlman ölkələrində müşahidə olunan terrorizmi doğuran səbəbləri aşkar etmək zəruridir. Bu səbəblərdən biri kimi onu qeyd etmək olar ki, müsəlman ölkələrində terror daha çox ictimaiyyətin diqqətini uzun müddət həll edilməmiş sosial-siyasi problemlərə, bu ölkələrə münasibətdə yol verilmiş ədalətsizliyə cəlb etmək, mövcud problemləri aşkarlamaq məqsədilə həyata keçirilir. Bizim əsas məqsədimiz beynəlxalq təşkilatları həmin problemlərə biganəlikdən çəkinməyə çağırmaq olmalıdır.

olmayaraq terrorun bütün təzahürlərini, xüsusən də 11 sentyabr 2001-ci ildə ABŞ-da baş vermiş, günahsız insanların ölümünə və böyük maddi xəsarətə səbəb olmuş dəhşətli terror aktını qətiyyətlə pisləyir, terrorun bütün formalarına qarşı mübarizədə beynəlxalq səylərin birləşdirilməsini zəruri hesab edir. Eyni zamanda Krallıq beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizənin islam və ya terrorla heç bir əlaqəsi olmayan günahsız müsəlmanlara qarşı çevrilməsinə, sivilizasiyalar arasında mübarizə kimi qələmə verilməsinə qəti etirazını bildirir. Ölkə İslam Konfransı Təşkilatı və BMT xətti ilə hazırlanmış terrora qarşı mübarizə sazişlərinə də qo-

verdi. O, bildirdi ki, müasir dünyanın aparıcı ölkələrinin hüququnda, habelə dinlərin çoxunda terrorun konkret tərifli olmadığından bu və ya digər hadisənin hansı həddən sonra terror kimi səciyələndirilməsi barədə yekdil rəy yoxdur.

Gəncliyə Yardım Fondunun müdiri doktor **Nədim Qaya** öz məruzəsində terrorizmi doğuran səbəblər arasında varlı ölkələrlə yoxsul ölkələri bir-birindən ayıran ziddiyyətli fərqlərin də mühüm rol oynadığını qeyd etdi. O öz təhlilinə belə yekun vurdu: heç bir səbəb, heç bir üzr terrora bəraət qazandırmır; hər cür terror, xüsusilə 11 sentyabr 2001-ci il terroru lənətlənməlidir; terroru lənətləməklə yanaşı,

DİNİ TƏHSİLLƏ BAĞLI MÜLAHİZƏLƏR

Respublika əhalisinin dini maariflənmə prosesi müxtəlif yollarla müxtəlif qurumlar tərəfindən həyata keçirilir. Bu sahədə mərkəzləşdirilmiş bir sistemin olmaması nəinki dini təhsildə pərakəndəliyə, həmçinin eyni dinin ardıcılıarı olan insanlarda belə ciddi mövqe ayrılığına gətirib çıxarır, dini zəmində gələcəkdə yarana biləcək ixtilaf və münaqişələrin nəzəri əsasını qoyur, sosial bazasını formalaşdırır.

Dini təmayüllü tədris müəssisələrinin plan və proqramlarına ilkin baxış, dərs vəsaitləri ilə tanışlıq, mədrəsələrdə müəllim və şagird heyəti ilə görüşlər, onların cəmiyyətdən, daha doğrusu mədrəsəxarici aləmdən fiziki olaraq təcrid olunmuş şəraitdə yaşayış tərzini, gündəlik həyatları ilə bağlı bir çox problemlərin təhlili belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, bu gün ölkəmizdə sosial-iqtisadi çətinliklər fonunda dini amildən, xüsusi ilə dini təhsil və tərbiyə imkanlarından son illərədək Azərbaycanda analoqu olmayan formada istifadə olunur, dünyəvi təhsillə paralel nəinki yerli və xarici dini

qurumlar tərəfindən təhsil sistemləri yaradılır, həm də bu təhsilə cəlb olunan gənclərdə bütövlükdə yeni yönümdə dünyagörüşü formalaşdırılmasına cəhd göstərilir. Həm də bu dünyagörüşü, təəssüf ki, xarici aləmə ancaq dinin prizmasından baxışla süni surətdə məhdudlaşdırılır. Yetkinlik yaşına çatmayan

Dini təhsil proqramlarında dünyəvi fənlərin sayı cüzdür. Əslində isə mədrəsələrdə təhsil təkcə dinlə məhdudlaşdırılmamalıdır. Orada Azərbaycan tarixi, coğrafiyası, dili və ədəbiyyatı zəruri fənlər səviyyəsində olmalıdır.

bir qrup gənc dövlətin qayğısı və nəzarəti xaricində yaşayır, böyüyür, təhsil və tərbiyə alır.

Əslində bu, dözülməz bir haldır. Səbəblər isə çoxdur, və bəziləri obyektivdir: sosial-iqtisadi vəziyyət, müxtəlif mahiyyətli geniş dini təbliğat, gənclərin tərbiyəsi və təhsilində mənəvi oriyentirlərin müxtəlifliyi və s.

Dini təhsil proqramlarında dünyəvi fənlərin sayı cüzdür. Əslində isə mədrə-

sələrdə təhsil təkcə dinlə məhdudlaşdırılmamalıdır. Orada Azərbaycan tarixi, coğrafiyası, dili və ədəbiyyatı zəruri fənlər səviyyəsində olmalı, müstəqil Azərbaycanın xəritəsi və dövlət atributları mədrəsə həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilməli, şagirdlər vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmalı, məzhəbçiliyə yol verilməməlidir. Fənlərin 1/3-nin dünyəvi xarakter daşması şagirdlərin dünyagörüşünün məhdudluğunu aradan qaldırmağa kömək edə bilər. Dövlət Komitəsi tərəfindən qoyulan bu tələblər artıq bir sıra mədrəsələrdə tətbiq olunur və növbəti tədris ilinin proqramı bu tələblər əsasında hazırlanır.

Ən ciddi məsələlərdən biri ali dini təhsilin təyinatlı olmasını təmin etməkdir. Bu məqsədlə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi ilə və müvafiq dini qurumlarla danışıqlar aparılır. İmam, axund, mədrəsə müəllimləri təyin olunduqda məzunlara üstünlük verilməsi məsələsi müzakirə obyektidir. Bugünədək ali dini təhsili olanların sayı 800 nəfərdən çoxdur. Təəssüf ki, onların yalnız 10-15 faizi ixtisası

üzrə işləyir. Qalanları isə qeyri-ixtisas sahələrində məşğul olurlar. Biz hələ yalnız respublika daxilində ali dini təhsil alanlardan danışırıq, digər müsəlman dövlətlərində təhsil alan gənclərimizi də saysaq, daha acınacaqlı nəticə əldə edərik. Beləliklə, gənclərdə nəinki ali dini təhsilin perspektivliyinə inamsızlıq yaranır, eyni zamanda dini təhsil və dini savadı olduqca aşağı şəxslərin imam və axund təyin edilməsi birmənalı qarşılanmır, narazılıqlara və hətta bu zəmində münaqişələrə (Ağcabədi rayonundakı hadisəni misal göstərmək olar) gətirib çıxarır. Nəticədə dində ən ümdə olan ədalət prinsipi pozulur. Kadr təyinatını səbatlı və ədalətli seçmə üsulu ilə aparmaq məqsədilə vaxtaşırı təkmilləşmə kursları təşkil edilməli, yeni prinsiplər əsasında müvafiq attestasiya keçirilməli, axund və imamların iştirakı ilə rayon və ya zona müşavirələri təşkil olunmalı, dini durumun vəziyyəti, şəriət qanunlarının icrası ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmalıdır. Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi belə seminarları keçirməkdə QMİ-lə əməkdaşlıq etməyə hazırdır.

Bütün bunların fonunda xarici dövlətlərin regionda maraqları və bu maraqların realizə edilməsinə yerli ka-

drların cəlb edilməsi bu mühüm işi dünyəvi dövlət siyasəti prizmasından tənzipləməyi xeyli çətinləşdirir. Lakin ruhdan düşmək olmaz, çünki həlli mümkün olmayan problem yoxdur.

Dini mədrəsələrin işini nizamlamaq üçün bir sıra məsələlər həll edilməlidir. Mədrəsələrin fəaliyyəti üçün aşağıdakı şərtlərin yerinə yetirilməsi vacibdir:

*Mədrəsə
rəhbərliyi və
müəllimləri
Azərbaycan vətəndaş-
ları olmalıdır.*

1. Mədrəsələrin açılması zərurətini əsaslandırmaq və onları dövlət orqanlarında rəsmi qeydiyyatdan keçirmək;

2. Tədris proqramlarını tərtib edib müvafiq qaydada təsdiqləmək, Qurani-kərimin tədrisindən başqa qalan dərsləri Azərbaycan dilində aparmaq;

3. Təhsil ancaq dinlə məhdudlaşdırılmamalı, proqrama digər dünyəvi predmetlər də daxil edilməlidir (Azərbaycan tarixi, coğrafiyası, Azərbaycan dili və ədəbiyyatı və s.);

4. Mədrəsə rəhbərliyi və

müəllimləri Azərbaycan vətəndaşları olmalıdır;

5. Mədrəsələrin məzunları orta təhsil diplomu ilə təmin olunmalıdır. Ən azı ona görə ki, mədrəsələri bitirən şagirdlər öz təhsillərini davam etdirmək hüququna malik olmalıdırlar;

6. Mədrəsələrdə Azərbaycan dövlətinin xəritəsinin, atributlarının olması, dövrü mətbuata və informasiyaya olan ehtiyacın ödənilməsi, şagirdlərdə vətənpərvərlik tərbiyəsinin ciddi şəkildə aparılması və s.

Çətin olmayan bu şərtlərə əməl edən hər bir mədrəsə fəaliyyətini davam etdirərək dövlətin himayəsini, qayğısını və nəzarətini hiss edəcəkdir. Bu məsələləri operativ həll etmək üçün Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsində dini təhsil üzrə Ekspert Şurasının yaradılması nəzərdə tutulur. Şuraya mədrəsələrin nümayəndələri və təcrübəli pedaqoqlar daxil ediləcəkdir.

Bunlar tədrislə bağlı islahatların bir hissəsidir. Gələcək sayımızda ümumiyyətlə din sahəsində aparılacaq islahatlar barədə geniş söhbət açacağıq.

Hörmətli oxucular, sizin təkliflərinizə, məsləhətlərinizə də ehtiyacımız var. Çünki bu ümumxalq, taleyüklü bir işdir, ölkəmizin bu günü və gələcəyi ilə sıx bağlıdır.

XEYRİYYƏ CƏMIYYƏTLƏRİ VƏ DİNİ TƏBLİĞAT

Son zamanlar respublikamızda fəaliyyət göstərən və həqiqətən də qaçqın və köçkünlərə xeyli maddi yardım etməklə məşğul olan beynəlxalq və regional xeyriyyə və humanitar təşkilatlarının işinə münasibətdə kütləvi informasiya vasitələrində ziddiyyətli fikirlər söylənilir. Bu qurumların işi bəzən haqlı, bəzən isə tutarlı dəlil-sübutsuz ciddi tənqid olunur, xeyriyyə fəaliyyətinin əsasında ancaq dini təbliğatın olması vurğulanır. Bu tənqidi fikirləri qəbul etməyən humanitar və xeyriyyə təşkilatları isə birmənalı olaraq bəyan edirlər ki, onların fəaliyyətində qəti olaraq dini amildən istifadə halları yoxdur.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq, araşdırmalar göstərir ki, bu gün Azərbaycanda xeyriyyəçilik və humanitar fəaliyyətlə dini təbliğat arasındakı sərhədi müəyyən etmək çətindir. Xeyriyyəçiliklə məşğul olan regional və beynəlxalq

təşkilatların dinlə də əlaqəsinin olduğunu inkar etmək mümkün deyil. Ən azı ona görə ki, humanitar yardımın bir hissəsini dini ədəbiyyat təşkil edir və bu, alınan humanitar yardımların siyahısında öz əksini tapır.

Bu gün Azərbaycanda xeyriyyəçilik və humanitar fəaliyyətlə dini təbliğat arasındakı sərhədi müəyyən etmək çətindir. Xeyriyyəçiliklə məşğul olan regional və beynəlxalq təşkilatların dinlə də əlaqəsinin olduğunu inkar etmək mümkün deyil.

Əgər bu gün Qatar Xeyriyyə cəmiyyəti, Beynəlxalq Nicat təşkilatı, Karitas humanitar təşkilatı (Roma katolik kilsəsi), Beynəlxalq Yardım və İnkişaf Agentliyinin Azərbaycan bölməsi ADRA (7-ci gün adventistlərinin təsis etdiyi təşkilat), Nehe-miya Xeyriyyə cəmiyyəti (eyni adlı dini istiqamətin ardıcılıarı tərəfindən yaradılmışdır) və s. dini təbli-

ğatla heç bir əlaqələri olmadığını sübut etməyə cəhd göstərsələr də, ictimaiyyətdə buna inananların sayı çox azdır. Həqiqi vəziyyəti isə onlar özləri çox yaxşı bilirlər. Süni gərginlik yaratmağa, xeyriyyə işinin dinlə əlaqəsinin inkar etməyə ehtiyac yoxdur. Belə çıxır ki, xeyri-xahlığın əsasında ümumiyyətlə dini dəyərlər deyil, hansısa başqa dəyərlər durur. Guya ümumbəşəri dəyərlər, fərdi təşəbbüs və s. xeyriyyə işlərinin bünövrəsində əsas amildir. Humanitar təşkilatların mənsub olduğu ölkələr və beynəlxalq qurumlar var. Beynəlxalq təşkilatların regionda apardığı siyasətdə təbii ki, dini amil də müəyyən yer tutur. Ən azı ona görə ki, 11 sentyabr hadisələrindən sonra terrorizm və ekstremizmdə günahlandırılan təşkilatların siyahısında dinlə birbaşa bağlı xeyli xeyriyyə cəmiyyətləri də var.

Beləliklə, xeyriyyə cəmiyyətlərinin fəaliyyətinin qısa təhlili belə açıq-aydın göstərir ki, bu fəaliyyətdə

üç amil bir-birilə çulğalaşır: Xeyriyyə, Din və Siyasət. Bu üç amili əlaqələndirə bilməyən, yaxud qəsdən əlaqələndirmək istəməyən nə beynəlxalq, nə regional, nə də ayrı-ayrı dövlətləri təmsil edən xeyriyyə və humanitar təşkilat, demək olar ki, yoxdur.

Bu məsələ ilə bağlı ən azı üç məqamı qeyd etmək istərdik:

1. Xeyriyyəçiliyin və humanitar yardımın, ümumiyyətlə dinlə bağlılığını normal qəbul etməli, hər üç komponentin ümumi balansını yaratmağa nail olmalı və burada dini və siyasi amilləri minimuma endirməliyik. Zənnimizcə, ölkəyə daxil olan bütün humanitar və xeyriyyə yardımları yalnız dövlət orqanları, bank hesabları vasitəsilə həyata keçirilməli, ciddi nəzarətdə olmalıdır. Belə olduqda dini amil yalnız öz həqiqi ünvanına yönəlmiş olar, istiqamətləndirilə bilər və ancaq dini ayinlərin icrasına ehtiyacı olanlara şamil edilə bilər. Bu iş inzibati yolla yox, tənzimləmə və nəzarətin düzgün təşkili istiqamətində aparılmalıdır. Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi Dövlət Qaçqınlar Komitəsi ilə sıx əlaqədə çalışmalıdır. Bunun

üçün hər iki tərəfin rəğbəti və birgə iş üçün ciddi əsası var.

2. Xeyriyyə təşkilatlarının dini təbliğatla da məşğul olması faktıdır və bunu inkar etməyə və yaxud həddən artıq şişirtməyə də ehtiyac yoxdur. Çünki bir çox xeyriyyə təşkilatlarının təsisçiləri dini qurumlardır, dini icmalardır və onların dini təbliğatla bağlılığı tamamilə təbiidir. Odur ki, dinə görə xeyriyyəçilikdən, xeyriyyəçiliyə görə isə dini təbliğatdan imtina etməyi tələb etmək normal hal sayıla bilməz. Məsələnin belə qoyuluşu çıxılmaz vəziyyət yarada bilər, qarşılıqlı ittihamları daha da genişləndirər. Bu gün faktiki olaraq xeyriyyəçiliyi dindən tamamilə ayırmaq mümkün deyil. Xeyriyyəçilik ənənələri birbaşa dinlə, dini-əxlaqi dəyərlərlə bağlıdır. Bu həm xristianlığın, həm də islamın mahiyyətindən irəli gəlir. İnsanların bir çoxu dindar olduğuna görə xeyriyyəçidir. Buna onları dini tələbat təhrik edir və onlar bu işi gördükdə dinin ehkamlarını yerinə yetirdiklərinə inanırlar. Digər tərəfdən, bu, islamın beş dayaq sütunlarından biri olan zəkatla birbaşa

bağlıdır və xeyriyyə üçün sərf olunan yardım da çox vaxt məhz zəkatın hesabına göstərilir. Belə olduğu halda müsəlmanı zəkattan, zəkati xeyriyyəçilikdən ayrı təsəvvür etmək qeyri mümkündür.

Belə hal digər dinlərə də aiddir. Şübhəsiz ki, dini missionerliyin böyük bir hissəsi xeyriyyəçilik vasitəsi ilə həyata keçirilir. Odur ki, humanitar yardım və xeyriyyəçiliklə məşğul olan regional və beynəlxalq təşkilatların ölkəmizdəki fəaliyyətinin ümumiyyətlə dinlə qəti surətdə bağlı olmamasını iddia etmək qeyri-mümkündür.

3. Bu əlaqələri sübut edəcək faktlar kifayət qədərdir. Xeyriyyəçiliyin və humanitar yardımın dinlə bağlılığı qanunla qadağan olunmayıb. Lakin maddi köməyi dini icmalar vasitəsilə həyata keçirmək və beləliklə insanları bu və ya digər dinə maddi tələbat ucbatından cəlb etmək «Dini etiqad azadlığı haqqında» qanunla ziddiyyət təşkil edir və belə hallar yolverilməzdir. Zənnimizcə, bir sıra humanitar təşkilatların nizamnamələrində dini təbliğatın mümkünlüyü haqda maddənin olması göstərilən ziddiyyəti daha da dərinləşdirir.

AZƏRBAYCANDA PİRLƏR

DİRİBABA PİRİ eyni adlı türbə ilə bağlı olaraq yaranmışdır. Türbə Mərzə rayonunda, köhnə Bakı-Şamaxı karvan-ticarət yolu üstündə böyük bir qayalıqda oyulub-çapılmış mağaranın içərisində tikilmişdir. Pir də, türbə də öz adını həmin yerdə dəfn olunmuş şəxs ilə əlaqədar olaraq xalq arasında yayılmış rəvayətdən almışdır.

Türbənin üzərindəki kitabədən onun 805/1402-03-cü ildə tikildiyi məlum olur. Kitabədən türbənin kimin olduğu bilinməsə də, onun Şirvanşah İbrahim xanın hakimiyyəti (1383-1417) illərində tikildiyi aydın olur.

Mənbələrə görə, Diribaba İbrahim xanın dövründə yaşamış, Seyyid İbrahim adlı sufi şeyxinin müridi-şagirdi olmuş, sonra özü Bakı-Şamaxı yolu üstündə yerləşən məntəqələrdən birinin şeyxi kimi fəaliyyət göstərmişdir. Diribaba öz mürsidi - müəllimi Seyyid İbrahimdən aldığı tövsiyəyə əsasən daima dizi üstə oturub Allaha dua etdiyi üçün onu ziyarət edənlərin təsəvvüründə məhz bu vəziyyətdə - yatmayan, yeməyən, daima ibadət edən bir insan vəziyyətində qaldığından «Diribaba» adını almışdır.

Diribaba türbəsi orta əsr Azərbaycan memarlığının ən gözəl abidələrindən biri sayılır.

Vaxtilə türbə ətrafında tikililər kompleksi olmuşdur. Yolçular bu tikililərdə gecələyirmişlər. Qayalarda mağara və çapılmış yardımçı sığınacaqlar varmış. Zəvvarlar bu mağaralarda yerləşirmişlər. Onların bəziləri yerdən çox hündür imiş. Ora ancaq nərdivanla çıxmaq mümkün olmuş. Bunların içərisində geniş dördotaqlı olanı da varmış. Mağara-hücrələr yorğan-döşək və digər avadanlıqla təchiz olunubmuş.

ŞEYX CÜNEYD PİRİ Qusar rayonunun Həzrə kəndində yerləşir, səfəviyyə türk sufi təriqətinin şeyxlərindən olan Şeyx Cüneydin türbəsidir. Bişmiş kərpicdən inşa edilən türbə binası daxildən və xaricdən düzbucaqlı plana malikdir. Türbənin üstü böyük bir günbəzlə örtülmüşdür. Türbənin qərb qapısı üzərindəki kitabədən məlum olur ki, o, Sultan Şeyx Cüneyd Səfəvinin qəbri üzərində 951/1544-45-ci ildə I Şah Təhmasibin hökmranlığı dövründə onun vəziri Ağa Məhəmməd bin Ziyaəddin Nizamülmülk bin Fəxrəddin Əhməd Fərəhani tərəfindən tikdirilmişdir.

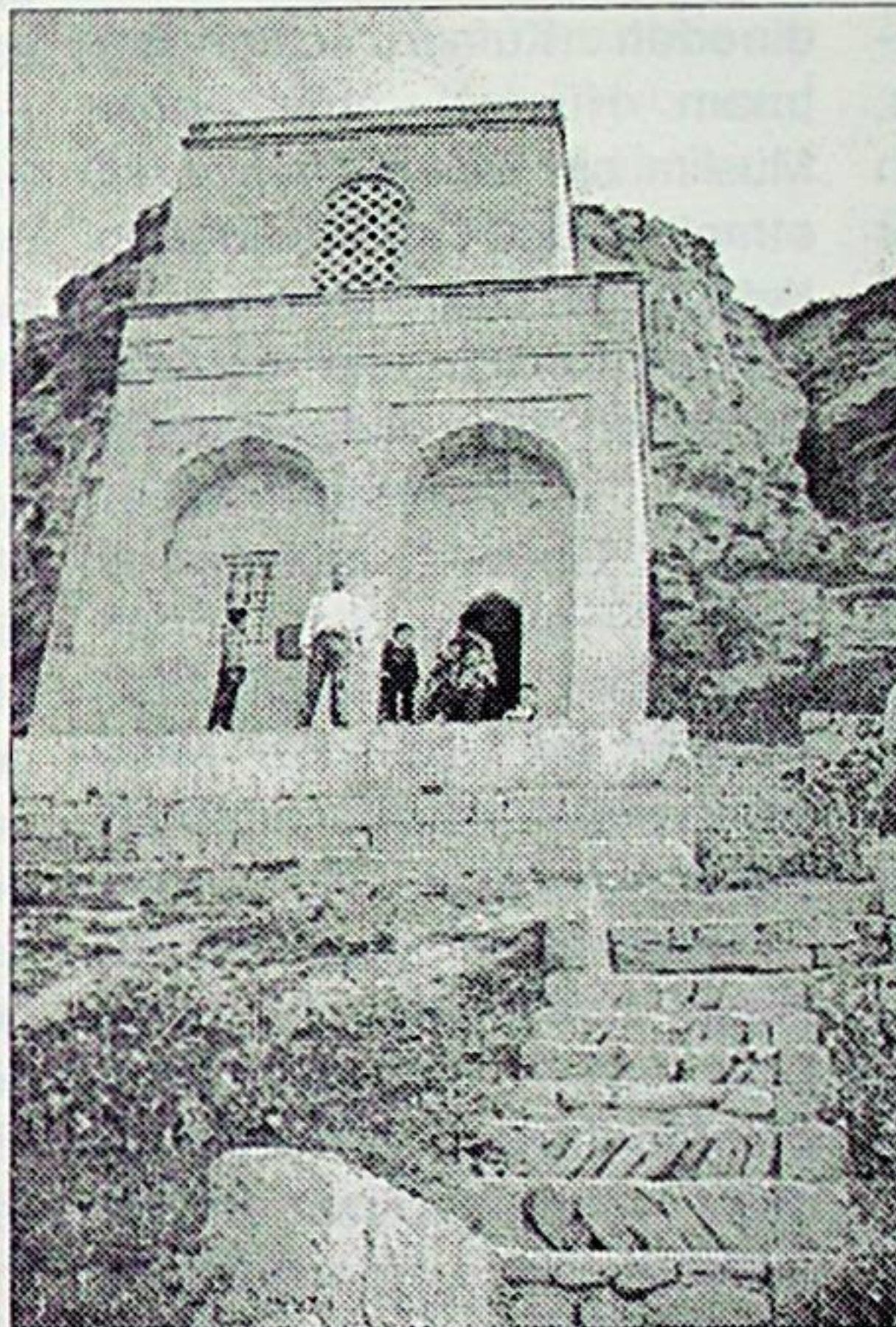
Səfəviyyə təriqəti Ərdəbildə təşəkkül tapmışdır. Təriqətin banisi Şeyx Səfiəddin olmuşdur. Onun varisləri Şeyx Sədrəddin (vəfatı - 1396), Xacə Əli (vəfatı - 1429), İbrahim şah (vəfatı - 1448), Şeyx Cüneyd (vəfatı - 1460), Şeyx Heydər (vəfatı - 1488) və Şah İsmail (vəfatı - 1524) olmuşlar.

Əvvəllər yalnız ruhani rəhbər sayılan Ərdəbil şeyxləri sonralar gücləndikcə müstəqil dövlət qurmaq, öz nüfuzlarını ətraf ərazilərə yaymaq fikrinə düşürlər. Bu məqsədlə Şeyx Cüneyd öz qoşununu Şirvana

yeridir, amma burada Şirvanşah I Xəlilullahın qoşunları ilə Samur çayı sahilində baş verən döyüşdə məğlub olur, öldürülür və türbənin üzərindəki kitabədən görüldüyü kimi, Qusarın Həzrə kəndində dəfn edilir. Çox ehtimal ki, kənd də öz adını Şeyx Cüneydin "həzrət" ləqəbindən almışdır.

Şeyx Cüneyd öz şücaəti və igidliyi ilə fərqlənsə də, onu insanların yaddaşında saxlayan, türbəsinə ziyarətgaha çevirən onun mənəvi təmizliyi sayəsində Allaha yaxınlığı, Allahın dostlarından biri kimi Allahla insanlar arasında şəfaətçi kimi tanınmasıdır.

Qeyd: *AMEA-nın müxbir üzvü Məşədixanım Nemətovanın «Azərbaycanda pirlər» (Bakı, 1992) kitabından istifadə olunmuşdur.*

MƏHƏRRƏM AYI VƏ MƏHƏRRƏMLİK MƏRASİMİ

Hicri-qəməri təqvimi ilə 1422-ci il başa çatır. 15 mart 2002-ci ildə yeni 1423-cü Ay ili məhərrəm ayı ilə başlanır.

İslamdan qabaq Günəş təqvimi ilə payıza düşən birinci səfər (səfərül-əvvəl) və ikinci səfər (səfərüs-sani) ayları birlikdə məhərrəm (haram-müqəddəs) aylar sayılırdı. Bəlkə də, bu aylar həcc ayları olduğu üçün məhərrəm aylar adlandırılmışdır.

Mühəmməd peyğəmbərin Məkkədən Mədinəyə hicrətindən (622-ci il) 17 il keçəndən sonra xəlifə Ömər bin əl-Xəttabın dövründə hicrət vaxtından başlanan müsəlman hicri-qəməri (Ay) təqviminin əsası qoyuldu. Bu zaman təqvim məhərrəm ayından hesablanmağa başlandı və məhərrəm ayı təqvimin birinci ayı oldu.

Məhərrəm ayının ilk on günü müqəddəs günlər sayılır. Bu günlər yoxsullara sədəqə paylanır.

Lakin islam tarixində məhərrəm ayı və məhərrəmlik mərasimi başqa, daha mühüm və faciəli bir hadisə ilə bağlı olaraq xüsusi yer tutur. Bu hadisə ondan ibarətdir ki, Mühəmməd peyğəmbərin nəvəsi imam Hüseyin məhərrəm ayının 10-da aşura günü qətlə yetirilmişdir.

Elmi ədəbiyyatda bu hadisə daha çox siyasi gerçəkliklər prizmasından nəzərdən keçirilir və bir qədər bəsitləşdirilir. Göstərilir ki,

680-ci ildə xəlifə Müaviyənin vəfatından sonra Əməvilər sülaləsinin hökmranlığına qarşı müxalifət güclənir, kufəliklər Peyğəmbərin nəvəsi, imam Əlinin oğlu, üçüncü şiə imamı Hüseyini hərəkətə başçılıq etmək üçün Mədinədən Kufəyə çağırırlar. İmam Hüseyin əmisi oğlu Müslim bin Əqili üsyanı təşkil etmək üçün Mədinədən Kufəyə göndərir, özü də ən yaxın adamları və qohum-əqrəbası ilə Kufəyə yola düşür. Hərəkətdən xəbər tutan Əməvi hakimiyyəti üsyanı qabaqlayır, onun başçılarını, o cümlədən Müslim bin Əqili də tutub edam etdirir. Kufəliklərin çevriliş etmək əzmi sınır.

Üsyanın məğlub olması xəbəri imam Hüseyinə yolda çatır, lakin o tutduğu yoldan qayıtmır, Kufəyə yetişmək üçün yolunu davam etdirir. Əməvilər hər yerdə pusqular düzür, imamı heç bir vəchlə Kufəyə buraxmamaq qərarına gəlirlər. İmamın da dəstəsi yolda seyrəkləşir, səbatsızlar geri dönüb Mədinəyə qayıdırlar. Onunla yalnız 72 nəfər - 40 piyada və 32 atlı qalır. Onlar Ninəva çölündə düşərgə salırlar. Bu yer sonralar Kərbəla adlandırılmışdır.

Tezliklə xəlifə Yezidin 4 min nəfərlik ordusu həmin yerə yetişir və imamdən geri dönüb Məkkəyə qayıtmasını tələb edir. İmam əzmindən

dönmür. Səhəri gün - hicri-qəməri təqvimi ilə 61-ci il məhərrəm ayının 10-da (10 oktyabr 680-ci ildə) döyüş başlanır. İmam Hüseyin və onun ən yaxın silahdaşları qeyri-bərabər döyüşdə öldürülmülər, qadınlar və uşaqlar əsir edilərək xilafətin paytaxtı Dəməşqə aparılırlar.

Bu faciəli hadisənin zahiri, bir qədər elmi təsviri belədir. Lakin mahiyyəti etibarilə imam Hüseyin hərəkəti islamda özünü göstərən təhrif və sapmaların qarşısını almaq məqsədinə xidmət edirdi. Bu hərəkətin sayəsində müsəlmanlar öz dini durumlarında nəyin düzgün və nəyin yanlış olduğunu dərk etdilər. Bununla da islamın inkişaf yönümü düzləndi. İmam Hüseyin öz şəhadəti ilə təkçə şiəliyin yox, bütün müsəlman dünyasının mühüm simasına çevrildi, müsəlmanlar üçün şəhidlik rəmzi oldu. Hadisə isə hər il məhərrəm ayının 10-da, aşura günü qeyd edilərək unutqanlıq dünyasının qapısını döyən bir zəng kimi səslənir.

Məhərrəm ayı ilə məhərrəmlik mərasimini fərqləndirmək lazımdır. Məhərrəm ayı hicri-qəməri təqviminin birinci ayıdır, bu il məhərrəmin başlanğıcı 15 mart 2002-ci ilə təsadüf edir, ay 30 gün davam edəcəkdir. Məhərrəmin 10-da, aşura günü imam Hüseyin qətlə yetirilmişdir. Bu il məhərrəm ayının 10-u 2002-ci il mart ayının 24-nə təsadüf edəcəkdir. Məhərrəmlik isə imam Hüseyinin şəhadəti münasibətilə saxlanılan mətəm mərasimidir, 2 ay (məhərrəm və səfər) ayları davam edir, çünki imamın 40-ı (ərbəin) səfər ayına düşür.

HALAL VƏ HARAM MƏFHUMLARI

İnsanın bütün əməlləri islam hüququnda caiz olub-olmaması baxımından beş əsas kateqoriyaya bölünür:

1. *Fərz və ya vacib əməllər yerinə yetirilməsi barədə qəti hökmlər olan əməllərdir;*

2. *Sünnə, məndub və ya müstəhəb əməllər bəyənilən, təqdir edilən, yerinə yetirilməsi istənilən əməllərdir;*

3. *Mübah və ya caiz əməllər ümumən icazəli və neytral əməllərdir;*

4. *Məkrüh əməllər pislənilən əməllərdir, edildikdə nifrət doğurur;*

5. *Haram və ya məhzur əməllər qadağan olunmuş əməllərdir, onlardan çəkinmək barədə qəti hökmlər vardır.*

İslam bu beş kateqoriyadan üçünə - fərz və vacib, sünnə, məndub və müstəhəb, mübah və caiz kateqoriyalarına daxil olan əməlləri halal, yəni haramlıq düyünü açılmış, Quranda və hədislərdə haram buyurulmamış əməllər sayır. Deməli, o əməllər halal sayılır ki, insan onları etməkdən çəkindirilməsin. Dördüncü kateqoriyaya daxil olan məkrüh əməllər də haram sayılmır, şəriət normalarını pozmur, ancaq əxlaqi cəhətdən pislənilir. İnsanda simiclik, paxıllıq, tabeliyində olan adamlarla sərt rəftar, zinətsevərlik, israfçılıq və bu qəbildən olan digər keyfiyyətlər məkrüh keyfiyyətlər kimi səciyyələndirilir, bu cür əməllərə yol verən adamlar isə məkrüh əməl işlətməmiş sayılırlar.

Məkrüh əməllər halal əməllərlə haram əməllər arasında keçid zonası təşkil edir.

«Allahın sizə verdiyi halal və pak ruzilərdən yeyin» (ən-Nəhl, 114) deyən Quran müsəlmaları halal yeməyə, haramdan çəkinməyə çağırır. İbn Məsuda istinadən rəvayət edilən bir hədisdə Peyğəmbər bildirir ki, müsəlmanlar halal əməllərə səy etməlidirlər: «Halal axtarmaq hər bir müsəlmana vacibdir».

Bəs haram əməlləri necə müəyyən etmək olar? İslama görə, haram əməllər tərkibində adamaldatma, insafsızlıq, faizlə borc vermə, zülm kimi insanı təhlükəyə sürükləyən keyfiyyətlər olan əməllərdir. Digər tərəfdən, insanın sağlamlığı üçün zərərli olduğuna görə bəzi şeylərin yeyilməsi və içilməsi də haram sayılır. Onların sırasında hər şeydən əvvəl donuz əti, qan, qanı axıdılmadan ölmüş heyvan əti, məstedici şərab və uyuşdurucular mühüm yer tutur. Oğurluq, rüşvət, qəsbetmə də haram sayılır, çünki bu cür əməllərdə mal sahibinin izni, razılığı, ixtiyarı olmadan əxzetmə cəhdi vardır.

Abutalıb Məmmədov,
fəlsəfə elmləri namizədi

* * *

Halal Allah tərəfindən görülməsinə icazə verilmiş əmələ deyilir.

Haram Allah-təala tərəfindən görülməsi qadağan edilən əmələ deyilir. Haram əməllərin sahibi Qiyamət günü

Allah-təalanın əzabına düçar olacaq. İslamda hansısa əməlin halal və ya haram olmasını müəyyənləşdirmək ancaq Allah-təalanın haqqıdır.

Valeh Mahmudovlu,
*«Rabitə dünyası» qəzetinin
əməkdaşı*

* * *

Allah yaratdığı insanlar üçün doğru və düzgün yol göstərmişdir. Bütün insanlar məhz bu yolla getməli və xeyir tapmalıdırlar. Qurani-kərimin göstərdiyi qanunlar içərisində halal və haram əməllərdən də ətraflı bəhs olunmuşdur. Bu, islamın ən mühüm istiqamətlərindən biridir. Biz insanlar həmişə halal və haramı duymalı, dərk etməli və nəyin doğru, düzgün olmasını bilməliyik. Xalqın malına göz dikmək, oğurluq, bütün bəd niyyətlərin içərisində məhz haramlıq hökm sürür. Biz həmişə çalışmalıyıq ki, bütün işlərimizdə halallıq edək və heç vaxt heç kəsin halal malına tamah salmayaq. Lakin indi çox adam bu məfhumları ya başa düşmür, ya da bilərəkdən düz yolla getməkdən uzaq olurlar. Hamı çalışmalıdır ki, öz işində islamın müqəddəs qanunlarından biri olan halallığı üstün tutsun. Xoşbəxtlik, doğru, düzgün və həqiqi yolu məhz belədir.

İbrahim Şükürov,
*Masallı rayonu, Qasımlı
kəndi*

DİNİN ƏSASLARINA AİD TƏDRİS VƏSAİTİ

Bu gün orta məktəblərdə dinin tədrisi məsələsinə münasibət birmənalı deyildir. Dinin tədrisini dəstəkləyənlərlə yanaşı, belə bir addımın atılmasının ümumi işin ziyanına olacağını deyənlər də vardır. Dinin tədrisinin əleyhinə çıxanların əsas müddəaları belədir: Azərbaycan dünyəvi dövlətdir, bu dövlətin məktəblərində dini tədris etmək dünyəvilik prinsipindən uzaqlaşmaq deməkdir; məktəblərdə dini tədris etmək üçün nə tədris vəsaiti, nə də hazırlıqlı kadrlar vardır.

Lakin problemə həqiqi dövlətçilik prizmasından yanaşsaq, dinin məktəblərdə tədrisinin nə dərəcədə mühüm bir addım olduğunu görürük. Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Müstəqillik yeni təfəkkür tələb edir, amma bu yeni təfəkkür tarixən əsaslandırılmış olmalı, cəmiyyətin ən gözəl ənənələri səviyyəsində durmalıdır. Lakin biz hələ öz tarixi irsimizi kifayət qədər dolğun öyrənmə bilməmiş, gənc nəsə də yetərincə çatdırma bilməmişik. Bəlkə də, bu gün müxtəlif dini missioner təşkilatlarının bəd əməllərindən şikayətlənməyimiz elə bu qüsurumuzun nəticəsidir. İnsan, xüsusilə yeniyetmə insan din seçərkən seçimi üçün çıxış nöqtəsi, müəyyən ideya bazası olmalıdır, o hansı dini və nəyə görə seçdiyini bilməlidir. Bu seçimə təminat yaratmağın ən yaxşı yolu məktəblərdə dinin əsasları fənninin tədrisi olardı.

O ki qaldı tədris vəsaitinin olmamasına, artıq bu məsələ özünün müsbət həllini tapmışdır - prof. R.Əliyevin «Dinin əsasları» kitabı (Bakı, 2001, 234 səh.) məhz dərslik kimi hazırlanmışdır. Orta məktəblərin IX-XI sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulmuş bu dərslik səkkiz fəsildən ibarətdir.

«Dinin mahiyyəti və dində müxtəlifliyin səbəbləri» adlanan I fəsildə şagirdlərə dinin mənşəyi, təbiəti, dini etiqadın formaları barədə məlumat verilir, əsas səmavi dinlər - yəhudilik, xristianlıq və islam müfəssəl şəkildə səciyələndirilir.

II-V fəsillər Azərbaycanda əsas ənənəvi din olan və əhalinin əksəriyyətinin etiqad etdiyi islamın tarixinə, etiqad simvolunun açıqlanmasına, ibadətlərinin şərhinə, dünyagörüşünün izahına həsr edilmişdir.

«İslam və cəmiyyət» adlanan VI fəsildə islamın cəmiyyətdə birlik, xeyir, barışıq, azadlıq, sosial həmrəylik, vətən sevgisi ilə bağlı dəyərləri açıqlanır. Bu fəsildə Azərbaycanda din-dövlət münasibətləri, bu münasibətləri tənzimləyən əsas hüquqi sənədlər barədə verilən məlumat da maraqlı və faydalıdır.

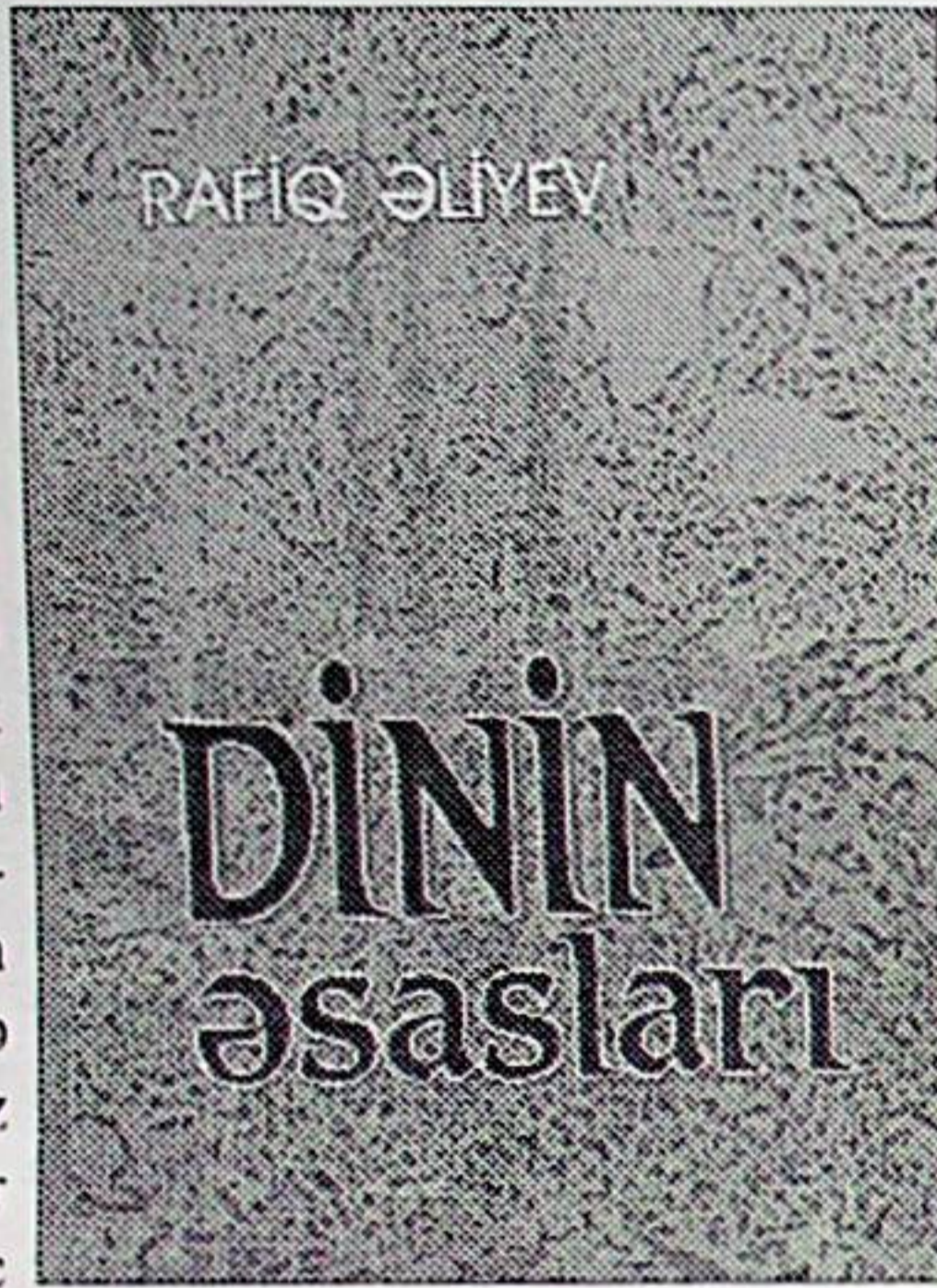
VII fəsil "İslam və mənəviyyət" məsələlərinə həsr edilmişdir. Bu fəsildə din və əxlaq arasında əlaqə, islamda əxlaqın mənbələri, islamın fəzilət və qəbahət kimi əxlaqi keyfiyyətlərə münasibəti açıqlanır.

"İslam və mənəviyyət" adlanan VIII fəsildə islamın mədəniyyətyaradıcı gücü, elmə,

mədəniyyət və incəsənətə münasibəti izah edilir, Azərbaycanda islam mədəniyyətinin tarixinə dair zəngin material verilir.

Həqiqətən, «Dinin əsasları» kitabı maraqlı və faydalı tədris vəsaitidir. Bu vəsait şagirdlərə atababalarının ənənəvi olaraq etiqad etdikləri islam dini barədə ən vacib bilikləri verir. Bu biliklərə yiyələnmiş yeniyetmə öz etiqad seçimini şüurlu şəkildə həyata keçirmək imkanına malik olacaqdır, seçimi müstəqil olduğundan onun seçimi üçün kimdənsə şikayətlənməyə lüzum qalmayacaqdır. Kitabın dili də aydın və oxunaqlıdır. Nəzərdən keçirilən məsələlərin şərhində ardıcıl, məntiqi və səlisdir.

Daha bir məsələyə - vəsaitin tədrisi üçün kifayət qədər hazırlıqlı kadrların olmaması məsələsinə öz münasibətimizi bildirmək istərdik. Yəqin ki, Bakı Dövlət Universitetinin İlahiyyat fakültəsi və Bakı İslam Universitetinin məzunları qısa hazırlıq kursu keçdikdən sonra bu işin öhdəsindən məharətlə gələ bilərlər.

ŞEYXÜLİSLAM, ŞEYXÜLİSLAMLIQ, ZAQAFQAZIYA MÜSƏLMANLARI RUHANİ İDARƏSİ, QAFQAZ MÜSƏLMANLARI İDARƏSİ

Şeyxülislam ərəb sözü olub, Azərbaycan dilinə tərcümədə «islamın qocamanı», «islamın ağsaqqalı» mənası daşıyır. İslam tarixində təqribən X əsrdən başlayaraq mötəbər fəqihlər, sufi mütəfəkkirləri şeyxülislam titulu daşımışlar. Bir şəhərdə, bölgədə və ya ölkədə ən nüfuzlu müsəlman din alimi də şeyxülislam adlandırılmışdır. Şeyxülislam titulu verilmir, daha doğrusu, islamda bu titulu verən elə bir təsisat yoxdur - alim öz ətrafındakıların əksəriyyəti tərəfindən islamda sözü keçən, rəyi qəbul edilən bir şəxs kimi etiraf edildikdən sonra şeyxülislam sayılır.

Ərəb ölkələrində müfti məqam etibarilə şeyxülislamdan yüksək sayılır. İranda molla və müctəhidlərdən ibarət şəriət məhkəməsinin sədri şeyxülislam adlanır. Belə məhkəmələr hər bir böyük şəhərdə fəaliyyət göstərə bilər. Türkiyədə şeyxülislam titulu İstanbul müftisinə aid edildikdən sonra şöhrət tapmışdır. XVI əsrdən etibarən İstanbul müftiləri digər islam alim və fəqihləri arasında seçilmişlər, xüsusilə şeyxülislam titulu daşıyan müftilər Zəmbilli Əli Camali Əfəndi (1501-1525) və Əbussüud (1545-1574) güclü dini-siyasi mənəbə sahib olduqlarından şeyxülislam təkcə din sahəsində nüfuz sahibi və ya üləmaların başçısı yox, həm də

dövlətdə məqam etibarilə ikinci əyan sayılmış, saray mərasimində mühüm rol oynamışdır. XVIII əsrdən etibarən Türkiyədə şeyxülislam öz əvvəlki nüfuzunu itirir, 1924-cü ildə isə şeyxülislamlıq vəzifəsi tamamilə ləğv edilir.

Cənubi Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda da şeyxülislam titulu və şeyxülislamlıq vəzifəsinin tarixəsi maraqlıdır.

XIX əsrin ortalarına qədər Cənubi Qafqazda şeyxülislam şiə-müsəlmanlar arasında şəriət məhkəməsinin başçısı sayılmışdır. Bu vaxt artıq bölgədə öz mövqelərini möhkəmlətməmiş rus çarizmi başqa sahələrdə olduğu kimi, din sahəsində də müstəmləkəçilik siyasəti yürütməyə başlayır. Bu siyasətin mühüm tərkib hissələrindən biri müsəlman ruhanilərini - din adamlarını ələ almağa, onları hökumətə loyal münasibət bəsləməyə və tabe etməyə imkan verən bir islam dini qurumu yaratmaqdan ibarət idi. Rus çarının 29 noyabr 1832-ci ildə Senata göndərdiyi fərmana əsasən Zaqafqaziya müsəlmanlarının dini işlər idarəsi barədə xüsusi Əsasnamə hazırlanması işi hökumət tərəfindən nəzarətə götürüldü. Lakin hazırlanan layihələrin heç biri bəyənilmədi. 1849-cu ildə Qafqaz canişini knyaz Vorontsovun tapşırığı ilə xarici işlər nazirliyinin əməkdaşı

N.Xanikov məhəmmədi ruhanilərin təşkili barədə Əsasnamə layihəsini hazırladı. Layihə bütövlükdə bəyənilsə də, Krim müharibəsi onun həyata keçirilməsini ləngitdi. 1864-cü ildə Zaqafqaziya müsəlman ruhanilərinin təşkili barədə Əsasnamə layihəsinin hazırlanması üçün yeni komissiya yaradıldı, yerli şiə və sünni məzhəblərinin nümayəndələri - şeyxülislam və müfti də komissiyanın tərkibinə qatıldılar.

N.Xanikovun layihəsi əsas götürüldü. Komissiyanın qarşısına aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdu:

- cəmiyyətin möhtəməl müxalifətçi təbəqəsi olan ruhanilər üzərində hökumət üçün nəzarət vasitəsi təmin edilsin;

- ruhani təbəqəsi arasında «cəm olma ruhunun» möhkəmlənməsinin qarşısı alınsın;

- müsəlman ruhanilərinin fəaliyyət və nüfuz dairəsi mümkün qədər məhdudlaşdırılsın;

- ən nüfuzlu müsəlman ruhanilərinin maddi maraqlarını hakimiyyətə xidmətlə əlaqələndirmək yolu ilə onlar hökumətdən bilavasitə asılı vəziyyətə salınsın.

Bir sıra təlimatlar hazırlandı. 1862-1872-ci illərdə qüvvədə olan təlimat müsəlman ruhanilərinin vəzifələrini, hüquq və imtiyazlarını, dünyəvi hakimiyyətlə qarşılıqlı münasibətlərini tənzim edirdi. 1867-ci

il təlimatında şeyxülislam və müfti üçün nəzərdə tutulmuş səlahiyyətlər onlara dini işləri şəxsən idarə etmək imkanı verirdisə, sonrakı təlimatlarda bu iş onların sədrliyi altında yaradılmış idarələrə həvalə edilirdi. Əgər bu vaxta qədər hökumətdən ancaq şeyxülislam və müfti maaş alırdılarsa, 1867-ci ildən sonra digər yüksək rütbəli müsəlman ruhaniləri də hökumətdən maaş almağa başladılar.

Zaqafqaziya şiə və sünni məhəmmədi ruhanilər idarəsi haqqında Əsasnamə Dövlət şurasının təqdimatı ilə Rusiya çarı tərəfindən 5 aprel 1872-ci ildə təsdiq edildi.

İdarənin təşkilində rus ortodoksal kilsəsinin quruluş prinsipi əsas götürülmüşdü. Zaqafqaziyada 2 müsəlman inzibati orqanı - müftinin başçılığı ilə Sünni ruhani idarəsi (müftilik) və şeyxülislamın sədrliyi altında Şiə ruhani idarəsi (şeyxülislamıq) yaradıldı. Tiflisdə yerləşən bu iki idarənin hər biri sədrdən, idarə heyətinin 3 üzvündən, 2 köməkçisi ilə birlikdə katibdən, mütərcim, mirzə və arxivariusdan ibarət idi. Hər iki idarənin tabeliyində Tiflis, İrəvan, Yelizavetpol (Gəncə) və Bakı quberniyalarının hərəsində 1 məclis olmaqla 4 məclis var idi. Sünni idarəsində 16, Şiə idarəsində isə 20 qazi var idi. İdarələr Daxili işlər nazirliyinin nəzarəti altında idi və şəxsən canişin qarşısında məsuliyyət daşıyırdı. Quberniya səviyyəli ruhanilər quberniya və uyezdlərdəki yerli hakimiyyətlərə tabe idilər.

Cənubi Qafqaz müsəlmanlarının dini işləri 1918-ci ilə qədər bu iki idarə tərəfindən tənzim edilirdi. 1918-ci il dekabrın 11-də şeyxülislam

Məhəmməd Pişnamazzadə vəzifəsindən istefa verir. Azərbaycan Demokratik Respublikası Sosial təminat və dini etiqad işləri naziri Musa Rəfibəyovun əmri ilə həmin vəzifəyə axund Ağa Əlizadə təyin edilir.

1920-ci ildə Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra mayın 15-də hökumət dekreti ilə Dini etiqad işləri nazirliyi və Şeyxülislamıq təsisatı buraxılır.

1944-cü ildə SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Zaqafqaziya müsəlmanlarının dini qurumunun yaradılmasını mümkün hesab edir. Zaqafqaziya müsəlmanlarının I qurultayı 25-28 may 1944-cü ildə Bakıda keçirilir və qurultayın qərarı ilə mərkəzi Bakıda olmaqla Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsi yaradılır. Axund Ağa Əlizadə şeyxülislam seçilir. Qeyd edilməlidir ki, Cənubi Qafqazda şeyxülislamıq tarixində Ağa Əlizadə şeyxülislam seçilmiş ilk din adamı olmuşdur. Ona qədər şeyxülislamlar bu vəzifəyə dövlət tərəfindən təyin olunmuş, maaşlarını da dövlətdən almışlar. Burada daha bir maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, 1944-cü ildən sonra Cənubi Qafqazda müsəlmanların dini təşkilatlanmasında bu vaxta qədər hökm sürən dualizm aradan qalxır. Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsi vahid rəhbərlik kəsb edir və şeyxülislam tərəfindən idarə olunur. Müfti şeyxülislamın müavini sayılır və sünniməzhəb müsəlmanların dini işlərini tənzim edir.

SSRİ dağıldıqdan sonra sovet məkanında mövcud olan bütün müsəlman dini təşkilatları böhrana məruz qaldığı,

parçalandığı halda, Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsi 1980-ci ildə şeyxülislam seçilmiş gənc axund Allahşükür Paşazadənin sədrliyi altında öz fəaliyyət dairəsini daha da genişləndirir, nüfuzunu bütün Qafqaza yaymağa cəhd göstərir. 1998-ci ildə Qafqaz müsəlmanlarının Bakıda keçirilən X qurultayında bu cəhdləri nəzəri cəhətdən reallaşdırmaq yönündə addımlar atılır. Lakin Cənubi və Şimali Qafqazdakı dini prosesləri bir mərkəzdən, Bakıdan idarə etmək məsələsi çətinləşir. Müxtəlif dini istiqamətlərin rəhbərləri ikinci dərəcəli, daha çox deklorativ xarakter daşıyan məsələlərdə bir araya gəlsələr də, hüquqi təbəçilik problemləri öz həllini tapmır. Şimali Qafqazda bir neçə dini idarə, müftiyat, koordinasiya şurası, 100-dək ali və orta ixtisaslı dini müəssisə müstəqil şəkildə, Rusiya Federasiyasının qanunları əsasında fəaliyyət göstərirlər.

QMİ-nin sədri İdarənin beynəlxalq islam təşkilatları ilə əlaqəsini tədricən və ardıcıl şəkildə təmin edir, qonşu müsəlman ölkələri ilə dini zəmində sıx əlaqələr yaratmağa nail olur.

Bu gün QMİ öz səlahiyyətləri çərçivəsində Azərbaycanda islam dini icmalarına rəhbərlik edir, şəri qayda-qanunların düzgün yerinə yetirilməsinə nəzarət edir, Bakı İslam Universiteti vasitəsi ilə din sahəsində kadrların yetişdirilməsində xeyli işlər görür, ölkədəki dini durumda gedən proseslərin məsulliyət yükünü daşıyır.

Hazırda İdarə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi adı altında tanınır və fəaliyyət göstərir.

DİN-DÖVLƏT MÜNASİBƏTLƏRİNİ TƏNZİMLƏYƏN RƏSMİ SƏNƏDLƏR ÖYRƏNİLİR, RAYONLARDA GÖRÜŞLƏR KEÇİRİLİR

2002-ci il yanvarın 23-dən 26-dək Bakı Sosial İdarəetmə Akademiyasında Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin və Bakı Sosial İdarəetmə Akademiyasının birgə səyləri ilə Azərbaycan Respublikasında din-dövlət münasibətlərini tənzimləyən rəsmi sənədlərin öyrənilməsinə həsr edilmiş seminar keçirilmişdir. Respublikanın və Bakının ayrı-ayrı rayonlarının icra hakimiyyəti başçılarının birinci müavinləri və humanitar şöbələrin müdirləri üçün təşkil edilmiş bu seminarın işində Azərbaycan Respublikası prezidenti aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri Fatma Abdullazadə, müdir müavini Tariyel Həsənov, Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Rafiq Əliyev, Bakı Sosial İdarəetmə Akademiyasının rektoru Seyfəddin Qəndilov məruzələrlə çıxış etmişlər.

Seminarla hazırkı dövrdə Azərbaycanda dini durumun əsas göstəricilərinin əhatəli təhlili verilmiş, dövlətin din konsepsiyasının ən mühüm istiqamətləri araşdırılmış, din sahəsində həyata keçiriləcək islahatlarla bağlı məsələlərin geniş müzakirəsi keçirilmişdir. Seminar

nəzərdən keçirilən məsələlərlə bağlı xeyli faktik material vermişdir. İştirakçılar din-dövlət münasibətlərinin daha da təkmilləşdirilməsi və düzgün məcrada istiqamətləndirilməsi ilə bağlı maraqlı təkliflər irəli sürmüş, tövsiyələr işləyib hazırlamışlar.

Fevral ayının ortalarında Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri tərəfindən bu xarakterli görüşlər Göyçay, Salyan və Qusar rayonlarında da keçirilmişdir. Görüşlər mühazirə şəklində

deyil, açıq dialoq formasında aparılmış, rayonların məsul işçilərinin, din xadimlərinin suallarına cavablar verilmişdir. Görüş iştirakçıları dövlətçiliyimizə, dinimizə yad olan, din pərdəsi altında missionerliklə, müxtəlif təxribatlarla və siyasi oyunlarla məşğul olan qruplara, təşkilatlara qarşı qanun çərçivəsində mübarizəni gücləndirməyi tələb etmişlər.

**SON ÜÇ AYDA DÖVLƏT KOMİTƏSİNDƏ 150-dək DİNİ İCMANIN QEYDİYYATI
ÜÇÜN TƏQDİM OLUNMUŞ SƏNƏDLƏRƏ BAXILMIŞDIR. BU SAYDAN
ETİBARƏN QEYDİYYATDAN KEÇƏN DİNİ İCMALARIN SİYAHISINI
ÇAP EDİRİK**

Şəhadət- nama N-si	DİNİ QURUMLAR
1	Rus Pravoslav Kilsəsinin Bakı-Xəzəryanı Yeparxiyası (xristian pravoslav)
2	Neftçala şəhəri dindarlarının dini icması (islam)
3	Qusar şəhəri «Mustafa Kazdal» dini icması (islam)
4	Ağsu şəhər «Nuranxatun» dini icması (islam)
5	Avropa Yəhudilərinin Bakı dini icması (ortodoksal yəhudilik)
6	«Əli-ayağı» ziyarətgahı (islam)
7	Göyçay şəhəri «Mərkəz» dini icması (islam)
8	Saatlı rayonu Qara-Nuru kəndi dini icması (islam)
9	Saatlı rayonu Fətəli kəndi dini icması (islam)
10	Göyçay rayonu Yalman kənd dini icması (islam)
11	«Mirtağı» dini icması (islam)
12	Şamaxı rayonu Məlhəm kəndi dini icması (islam)
13	Qobustan qəsəbəsi dini icması (islam)
14	Bakı Krişna Şüuru Dini İcması (krişnaçılıq)
15	Bakı şəhəri Bəhai dini icması (bəhai)
16	Saatlı rayonu Qazanbatan kəndi dini icması (islam)
17	Əzizbəyov rayonu Mərdəkan qəsəbəsi. «Pir-Həsən» ziyarətgahı (islam)
18	İncilə iman edən məsihçilərin «Nehemiya» dini icması (xristian protestant)
19	Bakı şəhəri Xristian Baptist dini icması (xristian baptist)
20	Bakı «Həzrəti Mühəmməd» dini icması (islam)
21	Ağdaş rayonu Xosrov kənd dini İcması (islam)
22	Oğuz şəhər dini İcması (islam)
23	«Şərqdə ulduz» Xristian İncil dini icması (xristian protestant)
24	Səbail rayon Badamdar qəsəbəsi dini İcması (islam)
25	Quba rayonu Qırmızı Qəsəbə Dağ Yəhudiləri dini icması (yəhudilik)
26	Oğuz rayonu Dəymədağlı kənd dini İcması (islam)
27	Oğuz rayonu Sincan kənd dini icması (islam)
28	Yeni Apostol Kilsəsi dini icması (xristian)
29	Yeddinci Günün Adventistləri dini icması (xristian protestant)
30	Qəbələ rayonu Həmzəli kənd dini icması (islam)
31	Roma Katolik dini icması (xristian katolik)

32	Xaçmaz rayonu Qusarçay kənd dini icması (islam)
33	Göyçay rayonu Mirzəhüseynli kənd dini icması (islam)
34	Bakı şəhəri dağ yəhudiləri dini icması (yəhudilik)
35	Göyçay rayonu Alxasava kənd dini icması (islam)
36	Oğuz rayonu Padar kənd dini icması (islam)
37	İsmayilli rayonu Diyallı kənd dini icması (islam)
38	Masallı rayonu Mahmudavar kənd dini icması (islam)
39	Ağdaş rayonu Qulbəndə kənd dini icması (islam)
40	Suraxanı rayonu Hövsan kənd «Qərib Ağa» ziyarətgahı (islam)
41	Qəbələ rayonu Mıxlıqovaq kənd dini icması (islam)
42	Qaradağ rayonu Ələt-körpü qəsəbəsi dini icması (islam)
43	Quba rayonu II Nügədi kənd dini icması (islam)
44	Şamaxı rayonu Məlikçobanlı kənd dini icması (islam)
45	Saatlı rayonu Qarayevkənd kənd dini icması (islam)
46	Əzizbəyov rayonu Şüvəlan qəsəbəsi. «Mir Mövsüm Ağa» ziyarətgahı (islam)
47	Gəncə şəhər Böyük Bağmanlar məhəlləsi dini icması (islam)
48	Zaqatala rayon Əliabad kənd dini icması (islam)
49	Suraxanı rayon Bülbülə qəsəbəsi «Məhəmməd Sadiq» ziyarətgahı (islam)
50	Zaqatala Şəhər dini İcması (islam)
51	Balakən rayon Kortala kənd dini icması (islam)
52	Şamaxı rayon Mədrəsə qəsəbəsi dini İcması (islam)
53	Şəki şəhər Gəncəli məhəlləsi dini icması (islam)
54	«Mədh kilsəsi» dini icması (xristian protestant)
55	Qəbələ rayonu Bum kənd dini icması (islam)
56	Kürdəmir şəhər dini icması (islam)
57	Kürdəmir rayonu Qarasaqqal kənd dini icması (islam)
58	Suraxanı rayon Hövsan kənd dini icması (islam)
59	Xilaskar Yevangel-Lüteran dini icması (xristian protestant)
60	«Yehovanın şahidləri» dini icması (xristian protestant)
61	Suraxanı rayonu Bülbülə qəsəbəsi dini icması (islam)
62	Astara rayonu Maşxan kənd Dini icması (islam)
63	Ağdaş rayonu Orta Ləki kənd dini icması (islam)
64	Masallı rayonu Köhnə Alvadı kənd dini icması (islam)
65	Gəncə şəhər xristian baptist dini icması (xristian baptist)
66	İsmayilli şəhər dini icması (islam)
67	Masallı rayonu Öncəqala kənd dini icması (islam)
68	Qobustan rayonu Mərzə qəsəbəsi dini icması (islam)
69	Gürcü yəhudələrinin Bakı dini icması (yəhudilik)

ardı var

HƏZRƏTİ İMAM ƏLİNİN DİVANINDAN
SƏCMƏLƏR

سامنح مالي كل من جاء طالبا
و اجعله وقفا على القرض و القرض
فإما كريم صنت بالمال عرضه
و إما لثيم صنت من لؤمه عرضي

لا تضع المعروف في ساقط
فذاك صنع ساقط ضائع
و ضعه في حر كريم يكن
عرفك مسكا عرفه ضائع

لعمرك ما الإنسان إلا بدينه
فلا تترك التقوى اتكالا على النسب
فقد رفع الإسلام سلمان فارس
و قد وضع الشرك الشريف أبا هب

Hər kəs məndən pul istəsə, verərəm,
Onu bir borc, səvaba vəqf edərəm.
Nəcib kəsə, şərəfi hiqz olunar,
Rəzil kəsə, ləyaqətim qorunar.

Etsən düşgünə sən lütf-kərəm,
Bil ki, hədədir, o, zayə gedər.
Lütf qılsan bir nəcib, ali kəsə,
Müşk olub ətri hər yanə gedər.

Vallah, dini ilə bilinər insan,
Nəsəbə guvənib atılmaz iman.
İslamla ucaldı Farisi Salman,
Müşriklik alçatdı Əbu Ləhəbi.

Tərcümə edən T.Həsənov

OXUCU MƏKTUBU

Hörmətli Rafiq müəllim!

Hörmətli Komitə əməkdaşları!

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin 2 sayılı bülleteni ilə tanış olduqdan sonra səmimi ürək sözlərini Sizə çatdırmağı qərara aldım. Öncə onu qeyd edim ki, çoxdan yaradılması zəruri olan bu Komitənin dövlət tərəfindən təsis edilməsini bir vətəndaş kimi alqışlayıram və Uca Yaradandan da Sizlərə işlərinizdə müvəffəqiyyətlər diləyirəm. Həqiqətən, xalqımızın mənəviyyəti ilə sıx surətdə bağlı olan dini sahədə görülməsi zəruri olan işlər çoxdur.

Hörmətli Rafiq müəllim! Ümidvaram ki, Siz həm bir alim kimi, həm də bir dövlət məmuru kimi, qarşıdakı bütün çətinliklərin öhdəsindən layiqincə gələcəksiniz. Sizin təşəbbüsünüzlə 20-21 dekabr 2001-ci il tarixdə Bakı şəhərində «İslamın terrora münasibəti: həqiqi anlam və təhrifli şərh» mövzusunda keçirilmiş Beynəlxalq Elmi Konfrans çoxlarının ruhi mədəniyyətinin inkişafına təsir göstərmişdir. Belə tədbirlər xalqımızın və dövlətimizin imicini yüksəltməyə xidmət edir.

Təmsil etdiyimiz Vətəndaş Təşəbbüsləri Mərkəzinin «Sülh və Demokratiyanın inkişafı» sektorunun əsasnaməsinin 2.7. bəndinə istinad edərək bu konfransın yekun sənədinin bütün müddəalarını dəstəkləyirik və üzvlərimiz adından hər cür vətəndaş həmrəyliyi göstərməyə hazırıq.

Xahiş edirik bülleteninizin yaxın saylarının birində xarici dövlətlərdə, o cümlədən ABŞ-da olan islam təşkilatları haqqında qısa məlumat verəsiniz. İndiyədək bu təşkilatlar belə mövzularda nə kimi tədbirlər keçirmişlər? Digər sivilizasiyaların nümayəndələri ilə birgə terrorizmə qarşı mübarizədə hansı layihələrdə iştirak etmək mümkündür? Sülhün və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsi işində biz cəmiyyətdəki reallığı nəzərə almaqla hansı mövqedə çıxış etməliyik?

Bir daha Sizə bütün işlərinizdə yeni-yeni müvəffəqiyyətlər diləyirik və ümidvarıq ki, Azərbaycan dövlətçiliyinin və cəmiyyətimizin inkişafı naminə Sizinlə birgə fəaliyyət göstərmək şərəfinə nail olacağıq.

Dərin hörmətlə:

Vətəndaş Təşəbbüsləri Mərkəzi

«Sülh və Demokratiyanın İnkişafı»

sektorunun koordinatoru

Hacı Hafiz Maarif

MİNGƏÇEVİR GÖLÜNDƏN BİR GÖRÜNÜŞ

GƏLƏN SAYIMIZDA:

- * *Dinlərarası dialoq:
birləşdirən və ayıran məqamlar*
- * *Azərbaycanda dini icmaların fəaliyyət yönümləri:
din, siyasət və iman*
- * *Bölgələrdə dini durum*
- * *Sufilik*